

СТРАТЕГІЧНА АДАПТАЦІЯ НАТО ДО НОВИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИПРОБУВАНЬ: ОПЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Власюк Олександр Степанович,
Яворська Галина Михайлівна*

Міжнародне безпекове середовище перебуває в стані глибокої системної кризи. Російська анексія Криму 2014 р. та подальша агресія РФ на Сході України із застосуванням як регулярних російських військ, так і методів ведення проксі-війни за допомогою місцевих формувань, спричинили виникнення гарячої точки на східному кордоні ЄС. Агресія Росії порушила військовий баланс сил на континенті, вплинула на зміну конфігурацій, що склалися після холодної війни. Зламавши базові міжнародно-правові принципи, дії РФ запустили процес руйнування системи європейської та трансатлантичної безпеки. Військова операція, розпочата РФ у Сирії, посилила напруження, дедалі більше загострюючи безпекову ситуацію на Близькому Сході та у світі.

У ситуації нападу Росії на Україну й окупації Криму ключові елементи європейської безпеки – НАТО, ЄС, ОБСЄ – виявили недостатню ефективність. Очевидно, що уявлення про зменшення ролі «жорстких загроз», насамперед на Європейському континенті, були передчасними. Крім того, практикована після завершення холодної війни тактика «залучення» РФ або її умиротворення, що базувалася на загальній стратегії ставлення до Росії як партнера Заходу, зазнала поразки. З точки зору системи європейської та глобальної безпеки на сьогодні ключове значення має **процес відновлення ролі НАТО як серйозного воєнного інструменту в Європі і в світі**. Альянс опинився в ситуації жорсткого випробування своєї спроможності та надійності й активно розробляє та впроваджує стратегію адаптації до нових викликів і загроз.

Процеси, що відбуваються у міжнародному безпековому середовищі, мають життєво важливе значення для України як з погляду необхідності протистояння російській агресії, так і з точки зору відновлення зовнішньополітичної суб'єктності нашої держави у зміненому оточенні. Зростає роль курсу на євроатлантичну

інтеграцію, збільшується вага скоординованих дій з Альянсом загалом і окремими країнами – членами НАТО зокрема. Можливості руху України до інтеграції з НАТО зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, на часі – **чітке визначення можливих опцій у реалізації євроатлантичного курсу з урахуванням змін стратегічних і структурних засад діяльності Альянсу**.

Нижче ми проаналізуємо стратегічні напрями адаптації Північноатлантичного альянсу до нових умов міжнародного безпекового середовища та окреслимо як відкриті, так і закриті опції співпраці України з НАТО в сучасних умовах.

Серед **відкритих можливостей** – (1) співробітництво у форматі особливого партнерства, (2) взаємодія з окремими країнами-членами НАТО в двосторонньому та багатосторонньому форматах, (3) рух у напрямі членства в Альянсі.

Розглядаючи наявні опції реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію, слід спочатку з'ясувати, які варіанти участі/неучасті України у військово-безпекових організаціях нині втратили актуальність. Саме вони допомагають чіткіше окреслити вікно відкритих

Власюк Олександр Степанович – перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор

Яворська Галина Михайлівна – головний науковий співробітник відділу проблем зовнішньої політики та міжнародної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень, доктор філологічних наук, професор

можливостей. Таких **закритих опцій** убачаємо дві: (1) варіант приєднання до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), ймовірність якого завжди була вкрай низькою, і (2) варіант «фінляндизації», тобто відмови від перспектив вступу в НАТО, ймовірність якого, навпаки, донедавна була вкрай високою, зважаючи на такі фактори, як шалений тиск РФ, значна підтримка з боку певних західних держав та впливових експертних кіл як на Заході, так і в Україні, а також, не в останню чергу, низька суспільна підтримка ідеї вступу до НАТО всередині країни.

Прийняття рішення про позаблоковий статус України в 2010 р., яке було практичним кроком у напрямі «фінляндизації», мало значні негативні наслідки для позиції нашої держави на світовій арені. Це рішення зафіксувало відмову від попереднього курсу на членство в НАТО, що значно посилювало вразливість України перед зовнішніми та внутрішніми загрозами і призвело до підризу довіри до нашої країни на міжнародній арені¹. Позаблоковий статус виявився нежиттєздатним, і після Революції гідності його було закономірно скасовано. Проте не слід забувати, що одним із не вповні передбачуваних наслідків такого кроку стало те, що з порядку денного зникло питання про можливість вибору для України між НАТО і ОДКБ².

А після подій 2013–2014 рр. так само пішов у небуття варіант «фінляндизації» для України. Цей момент ще не повністю усвідомлено як усередині України, так і за її межами³. Тому його слід максимально чітко прояснити.

Відмова України від статусу позаблоковості⁴ була не просто поновленням попереднього

¹Парахонський Б. О. Модернізація і опір: зовнішньополітична доктрина Української держави / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1.

²Натомість збереження до 2013 р. потенційного вибору між приєднанням до ЗВТ з ЄС в рамках Асоціації, з одного боку, і вступом до євразійського Митного Союзу, з другого, створило зрештою зреалізовану масштабну загрозу суверенітету України.

³Bugriy Maksym. Debates on Finlandization for Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=44281&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=6611a547aaddb2651f9db1d8bdfb0608#.VrsE4ObA8v](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=44281&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=6611a547aaddb2651f9db1d8bdfb0608#.VrsE4ObA8v). У 2014 р. з початком російської агресії проти України з аргументами на користь «фінляндизації» чергове виступив Збігнев Бжезінський, проте подальші події остаточно підтвердили неактуальність цього стратегічного вибору.

⁴Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості: Закон України від 23.12.2004 р. № 35-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 4, ст.13) – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35-19>

курсу на євроатлантичну інтеграцію, а й реакцією на нові безпекові реалії. Дії РФ проти України, спрямовані на перегляд результатів холодної війни і на відновлення «права сили» у міжнародних відносинах, насправді призвели до інших наслідків. Внаслідок запущених і посилених РФ руйнівних процесів тепер ідеться не про відновлення такого світового порядку, коли сильні країни диктують свою волю слабшим, як це було у випадку вимушеного нейтралітету Фінляндії, а про те, як подолати наростання невизначеності. Зрозуміло, що питання вимушеного нейтралітету в цій ситуації втрачає сенс.

Але головне, що такий варіант, пов'язаний з обмеженням суверенітету, в нових умовах є абсолютно не прийнятним для України. Внаслідок російської агресії проти нашої держави стала очевидною принципова єдність курсу України на інтеграцію як з ЄС, так і з НАТО. Так само неприхованою відтепер є позиція РФ, для якої європейська та євроатлантична інтеграція України є однаково неприйнятними⁵. Саме так поводитьсь РФ у гібридній війні на Донбасі, намагаючись усіма силами створити ситуацію неможливості для України ухвалювати самостійні зовнішньополітичні рішення у відносинах з ЄС та НАТО. Через це будь-які варіанти «фінляндизації», тобто юридично підтвердженої відмови нашої держави від планів вступу до НАТО, недвозначно засвідчили б також відмову від інтеграції з ЄС і, зрештою, відмову від статусу суверенної держави, за який Україна заплатила і продовжує платити ціною людських життів.

Євроатлантична інтеграція є невід'ємною частиною загального курсу на європейську інтеграцію, який для України є безальтернативним. І навіть нинішній міжнародний контекст, зовні не надто сприятливий для активного обговорення питання про членство України в НАТО, не скасовує необхідності постійно підтримувати цю опцію відкритою. Підтвердження з боку НАТО продовження політики «відкритих дверей» та процесу розширення, незважаючи на спротив РФ, а також неодноразові заяви з боку керівництва Альянсу про те, що для України існує можливість членства в НАТО в майбутньому, створюють умови для

⁵До середини 2013 р. офіційна позиція РФ декларувала начебто невтручання до процесу інтеграції України з ЄС і водночас різко заперечувала право нашої держави на вступ до НАТО. Проте перспектива підписання Угоди про Асоціацію Україна – ЄС, яка поклала край намірам реінтеграції пострадянського простору під проводом РФ, вивела на поверхню справжнє войовничо-негативне ставлення Росії до всіх вимірів інтеграції України з європейськими та євроатлантичними структурами.

підтримки та активізації обговорення цього питання на політичному рівні.

Для практичної реалізації євроатлантичного курсу необхідно насамперед максимально використовувати можливості наявного формату особливого партнерства з НАТО, а також посилювати двосторонні та багатосторонні зв'язки з країнами – членами Альянсу. Цей набір *відкритих можливостей* – **(1) співпраця в форматі особливого партнерства, (2) двосторонні та багатосторонні відносини з членами НАТО, (3) перспектива членства – має бути використаний з урахуванням тих змін, що відбуваються в Альянсі, зважаючи насамперед на нову стратегію адаптації НАТО до сучасних викликів та загроз.**

Для аналізу стратегії адаптації необхідно повернутися до характеристик міжнародного безпекового довкілля, які продиктували і продовжують диктувати потребу в такій стратегії. Йдеться про системну безпекову кризу, що виникла внаслідок російської агресії проти України, анексії Криму та гібридної війни на Донбасі. Як неодноразово зазначалося, ці дії РФ підірвали міжнародно-правові засади системи безпеки у світі. Силове перекроювання кордонів у Європі та спричинений цими діями військовий конфлікт у центрі Європейського континенту критично загострили ситуацію в регіоні та в світі.

Російська операція в Сирії, розпочата 30 вересня 2015 р., призвела до подальшого загострення міжнародної безпекової кризи. Масований терористичний напад у Парижі 13 листопада 2015 р., який президент Франції кваліфікував як війну, збитий турецькими ВПС 24 листопада 2015 р. російський бомбардувальник, що, попри неодноразові попередження, порушив повітряний простір Туреччини, – всі ці та інші події засвідчують: глобальна безпекова криза стрімко й стрибкоподібно наростає.

Систематичне провокування Росією країн – членів НАТО (країни Балтії, Велика Британія) у повітряному просторі призвело у випадку Туреччини до не очікуваної керівництвом РФ жорсткої реакції в рамках міжнародного права. Водночас збитий російський літак став неприхованим фактом прямого зіткнення між силами НАТО і Росії (правонаступниці СРСР), якого вдавалося уникати протягом холодної війни⁶. Після подій у Парижі і Туреччині стало питання про можливість застосування ст. 5 Вашингтонського договору про колективну

⁶ Під час Карибської кризи 1962 р., вторгнення радянських військ в Афганістан 1979 р. та інших найнапруженіших моментів холодної війни прямих неприхованих зіткнень між силами НАТО та СРСР не було, хоча світ неодноразово опинявся на межі ядерної війни.

оборону, адже і Франція, і Туреччина є членами Альянсу. І хоча ні Франція, ні Туреччина не звернулися до НАТО з таким проханням, можливість самої постановки питання засвідчила максимальну напруженість. Проблеми підтримки безпеки в Європі та в світі вийшли на перший план.

Нинішні події є ситуацією жорсткого випробування для НАТО. Протягом тривалого часу РФ намагалася підірвати єдність усередині Альянсу, різними способами дискредитувати готовність НАТО до виконання своїх зобов'язань щодо колективної оборони, його надійність у підтримці безпеки. Ціна ефективних дій Північноатлантичного альянсу як ключового елемента європейської та євроатлантичної безпеки зростає, а необхідність швидкої відповіді на безпекову кризу різко підвищується.

У новому безпековому контексті в НАТО поступово відбулося переосмислення ставлення до Росії: оформилося нове *розуміння її ролі як супротивника, а не стратегічного партнера Альянсу*. У свою чергу, Росія також розглядає НАТО як противника. У новій Стратегії національної безпеки РФ (2015 р.) діяльність НАТО прямо визнана такою, що створює загрозу національній безпеці, хоча у в аналогічних документах НАТО та США відповідного статусу діям Росії не надано.

З цього випливають далекосяжні наслідки як для загального розкладу сил у регіоні та світі, так і для майбутньої стратегії й тактики діяльності Альянсу. Наразі в НАТО визнають, що російська агресія в Україні радикально змінила європейський безпековий ландшафт, а сподівання на конструктивні відносини з РФ слід відкласти на віддалене майбутнє. Водночас обриси майбутньої системи безпеки в Європі залишаються невизначеними.

Тенденція повернення до політики сили, яку продемонструвала Росія, начебто підштовхує повернутися до принципу поділу на зони впливу; водночас інші тенденції, зокрема, поява на світовій арені суб'єктів як більших (інтеграційні об'єднання), так і менших за національні держави, робить це малоімовірним. Так само неможливим видається повернення до постбіполярної безпекової системи, що сформувалася після завершення холодної війни. Розклад сил у Європі вже змінився, підтримувана довгий час штучна єдність т.зв. пострадянського простору, який фактично слугував буферною зоною між РФ, з одного боку, та ЄС і НАТО – з другого, остаточно розпалася, а Росія та НАТО перетворилися зі стратегічних партнерів на супротивників.

Перегляд ролі РФ закономірно привів до дискусії щодо потреби дотримуватися зобов'язань, взятих на себе Альянсом в односторонньому порядку і зафіксованих в Основоположному акті НАТО – Росія 1997 р. У цьому документі члени Альянсу, для заспокоєння побоювань Росії перед розширенням НАТО на схід, задекларували, що не будуть розміщувати значні військові потужності, включно з тактичною ядерною зброєю, на території нових країн – членів Альянсу з регіону Центральної та Східної Європи і Балтії, оскільки не мають відповідних «підстав, намірів чи планів» (так званий принцип «трьох «ні»»). **Однак ситуація, коли Росія перетворюється з партнера на суперника, підштовхує НАТО до відмови цих добровільно взятих зобов'язань.** Така відмова продиктована нагальною необхідністю створити передумови для реалізації гарантій безпеки для країн ЦСЄ і Балтії і стратегічно необхідна для виправлення дисбалансу сил між РФ та НАТО на сході та півночі Європи.

Внаслідок **порушення Росією своїх міжнародних зобов'язань в Україні інші міжнародні суб'єкти отримали право переглянути власні зобов'язання щодо РФ.** Можливості такого перегляду виходять далеко за суто юридичні рамки, вони торкаються широкого кола стратегічних питань: воєнних, фінансових, енергетичних.

Від внутрішніх дискусій про долю Основоположного акта деякі члени Альянсу вже переходять до публічних заяв. Так, голова МЗС Польщі Вітольд Ващиківський в інтерв'ю для *Gazety Wyborczej* (25.11.2015) сказав, що Варшава має намір домагатися визнання недійсним Основоположного акта Росія – НАТО, оскільки ця угода не є юридично зобов'язуючою, вона ухвалювалася в інших реаліях, а нині відмова від неї необхідна для вирівнювання рівня безпеки. І хоча ця позиція викликає несхвальну реакцію Німеччини, яка намагається уникнути подальшого загострення відносин з РФ, тенденція показова. Тим більше що **Варшава буде місцем проведення наступного саміту НАТО у липні 2016 р., і таким чином Польща отримує додаткові важелі впливу в Альянсі.**

Крім того, Північноатлантичний альянс опинився перед потребою перегляду й оновлення Стратегічної концепції, прийнятої 2010 р. на саміті в Лісабоні, яка базувалася на попередніх принципах світового порядку, що склався після завершення холодної війни. У цій концепції Росію названо стратегічним партнером НАТО, а загроза конвенційного військового нападу на територію НАТО оцінюється як низька.

За деякими даними, всередині Альянсу існує розуміння, що цей документ наразі

не відповідає реаліям і має бути перероблений. Існує потреба фундаментального перегляду принципів європейської безпеки, а також безпекових підходів НАТО на південних флангах. Водночас прийняття оновленого документу, очевидно, може бути не раніше 2018 р., на наступному після Варшавського (2016 р.) саміті НАТО⁷.

Водночас в Альянсі намагаються уникнути дискусій про прийняття нової Стратегічної концепції, оскільки серед країн-членів немає єдності у ставленні до цього питання. І хоча Росія на сьогодні фактично не є стратегічним партнером НАТО, прибрати цей пункт з документу складно, це був би надто значний і відповідальний політичний крок. Особливим противником таких кроків є Німеччина, яка виступає за те, щоб «тримати двері для діалогу з Росією відкритими» попри те, що РФ випереджає Альянс у готовності офіційно зафіксувати статус НАТО як супротивника.

Отже, передчасне винесення на порядок денний питання про підготовку нової Стратегічної концепції могло б поглибити розбіжності у позиціях країн-членів, і, замість зміцнити Альянс, послабити його, що зрештою відповідало б намірам РФ.

На сьогодні перегляд і модифікація Стратегічної концепції відбувається у напрямі **адаптації до умов нового безпекового середовища**, появи нових і активізації вже традиційних викликів і загроз.

Стратегія адаптації передбачає подальший розвиток підходів, запропонованих на саміті НАТО 2014 р. в Уельсі у відповідь на російську агресію (створення Сил швидкого реагування та ін.). На наступному, Варшавському, саміті передбачено ухвалити додаткові заходи для зміцнення позиції НАТО в Європі та в світі. Польща має на меті погодити із союзниками «Варшавську ініціативу стратегічної адаптації», яка може поліпшити спроможності НАТО в галузі територіальної оборони і конвенційно-го стримування.

Ініціатива передбачає заходи для підтримки країн союзників у разі загрози гібридної війни, розгортання об'єднаних сил надвисокої готовності (VTJF) (5000-контингент) і залучення додаткових сил НАТО у випадку подальшої ескалації. Документ має запропонувати заходи для поліпшення структури та зв'язності (*cohesion*) Альянсу, оскільки НАТО є головною опорою глобальної та регіональної безпеки і безпеки кожної з країн – членів Альянсу.

⁷<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-may-revise-relationship-with-russia-through-new-strategy-document>

З цього випливає необхідність введення в дію за потреби статті 5 Вашингтонського договору, на якій тримається система колективної безпеки НАТО і яка передбачає, що напад на будь-яку країну – члена Альянсу вважатиметься нападом на всіх, а отже, кожна з країн-членів зобов'язана надати стороні або сторонам, які зазнали нападу, допомогу, включно із застосуванням збройної сили.

Показово, однак, що автори заяви про «Варшавську ініціативу» закликають мати «дозу політичного прагматизму» і вважають, що немає потреби змінювати ті частини базових документів НАТО, де йдеться про Росію, бо і в нинішньому вигляді вони дають достатньо можливостей для здійснення стратегії стримування⁸.

Таким чином, внаслідок кризи, започаткованої агресією РФ в Україні, вийшли на поверхню не лише вияви інституційної слабкості ключових елементів міжнародної безпеки (НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ), але *тактичні й стратегічні прорахунки в оцінці та розумінні природи поствійськової середовища безпеки, яких припустилося як ці організації, так і ключові міжнародні гравці*. Уявлення про зменшення ролі «жорстких загроз», насамперед на Європейському континенті, виявилися передчасними. Далася взнаки й тенденція до постійного скорочення видатків на оборону в країнах – членах НАТО.

Водночас Альянс виявився не цілком готовим до викликів гібридної війни, під час якої застосування звичайних військових озброєнь синхронізується з активними діями у невійськових напрямках, спрямованими на руйнування економічної, політичної, інформаційної та ін. життєво важливих систем країни, що стає об'єктом нападу.

Після інциденту зі збитим Туреччиною російським бомбардувальником, який порушив турецький повітряний простір, спостерігається *пришвидшення діяльності НАТО у галузі стратегічної адаптації*. У цьому сенсі надзвичайно важливою є заява генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга про те, що Альянс прийняв нову стратегію щодо гібридної війни (на саміті міністрів закордонних справ країн НАТО 1 грудня 2015 р.). Також генсек підкреслив, що в галузі колективної оборони Альянс посилює свою готовність як на сході, так і на півдні. НАТО посилює розвідувальні механізми та механізми раннього попередження, а також розглядає можливість додаткових гарантій Туреччині, яка перебуває на передньому плані регіональної нестабільності.

На саміті було проведено засідання комісії Україна – НАТО, під час якого Столтенберг запевнив у незмінності підтримки України з боку Альянсу.

НАТО послідовно демонструє незалежність від «вимог» РФ, зокрема щодо розширення Альянсу, продовжуючи цей процес і оголосивши на згаданому саміті про початок переговорів щодо членства з Чорногорією.

На прес-конференції після саміту Столтенберг розкрив деякі деталі концепції протидії гібридним війнам, яка базується на трьох складових – підготовка, стримування, захист (оборона), підкресливши необхідність діяти дуже швидко в умовах гібридних загроз, що вимагає підвищення рівня готовності, і наголосивши на ключовій ролі сил спецоперацій.

Показово, що інформація про прийняття стратегії щодо протидії гібридним війнам була напружено сприйнята російськими експертами. Вони правомірно зрозуміли її як доктрину, спрямовану проти дій Росії, і яка передбачає швидку реакцію на будь-які спроби розв'язати гібридну війну проти країн – членів НАТО, включно зі спробами використати «маленьких зелених чоловічків» для того, щоб спричинити зміну влади⁹.

Найголовніший момент полягав в тому, що Єнс Столтенберг чітко повідомив: **НАТО вирішило вважати можливий гібридний напад на членів альянсу підставою для того, щоб вводити в дію статтю 5 Вашингтонського договору**. Отже, *у протистоянні гібридній війні ледь не ключовим питанням виявилось питання її кваліфікації як нападу, що дорівнює прямій військовій агресії*.

Неочікуваною для РФ виявилася підтримка дій Туреччини – ядерний шантаж та залякування повномасштабною війною між РФ та НАТО не спрацювали. Так само неочікуваним для Росії стало визнання гібридної атаки проти країни-члена Альянсу приводом для початку колективних оборонних дій НАТО щодо країни-агресора.

Зрештою, **це рішення може само собою спричинити ефект стримування агресора**, оскільки до цього часу дії Росії в Україні і ледь приховані погрози в бік країн Балтії (можливість таких самих дій проти них під приводом «захисту російськомовного населення») базувалися саме на впевненості в безкарності, розрахунку на неможливість введення в дію статті 5 Вашингтонського

⁸2016 NATO Summit on Strategic Adaptation // https://www.pism.pl/files/?id_plik=19967

⁹http://rbth.com/international/troika/2015/12/08/will-hybrid-warfare-doctrine-draw-nato-and-russia-further-apart_548775

договору про колективну відсіч агресору («в Європі не будуть воювати за Нарву»), на маскуванні гібридної війни під таку, якої взагалі не існує (брехня про те, що російських військ на Донбасі нема, а в Криму було проведено справжній референдум та ін.).

Проблема захищеності північно-східного флангу НАТО є особливо нагальною. Дії Росії щодо України вивели на поверхню недостатню військову забезпеченість країн – членів НАТО у цьому регіоні. За винятками Естонії та Польщі¹⁰ (остання має одну з найбільш спроможних армій в Європі), інші країни регіону в умовах економічної кризи значно зменшили видатки на оборону (середній показник по регіону становив 1,1% ВВП, при встановленому НАТО пороговому значенні у 2%). Таким чином, у випадку необхідності введення в дію гарантій за ст. 5 Вашингтонського договору про колективну оборону, **ці країни не забезпечені достатніми матеріальними можливостями.**

Стратегія адаптації НАТО передбачає особливу увагу до цього питання. У 2015 р. практику скорочення видатків на оборону серед членів Альянсу було припинено, хоча ситуація ще далека від задовільної.

Ризик можливої військової загрози з боку Росії актуалізується і для країн Північної Європи, які разом із країнами Балтії перебувають ледь у не найбільш вразливій позиції. Такі нейтральні країни як Швеція та Фінляндія, що мають певні безпекові гарантії як члени ЄС (за т.зв. «клаузулою солідарності» Лісабонської угоди), однак, не будучи членами НАТО, не підпадають під дію статті 5 Вашингтонської угоди про гарантії колективної оборони в разі агресії, значно зміцнили відносини особливого партнерства з НАТО.

На саміті Альянсу в Уельсі (вересень 2014 р.) із цими країнами було підписано угоди про військову і цивільну підтримку НАТО у разі загроз безпеці, катастроф тощо (*Host-Nation Support*); зазначені угоди уможливають проведення операцій Альянсу за межами колективних безпекових зобов'язань статті 5¹¹. Важливо, що в разі неможливості за тих чи інших обставин укладання угод типу *NS* (а Фінляндія вела переговори про підписання

цієї угоди протягом 10 років¹²), існують інші, гнучкіші формати взаємодії для посилення партнерства¹³.

Показовою є тенденція до посилення оборонного співробітництва як між окремими країнами-членами НАТО, так і у форматах, що об'єднують країни з різним характером відносин з НАТО та ЄС. Так, активізувалося співробітництво країн Північної Європи (Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Швеція) та Балтії (Литва, Латвія, Естонія) – формат NB8, до яких приєднується Польща (NBP9). Слід узяти до уваги, що в межах власне скандинавсько-балтійського співробітництва (NB8) головування в 2016 р. перейшло до Латвії. Пріоритетами на цей рік оголошено підтримку регіональної безпеки та програму ЄС «Східне партнерство», до сфери дії якої входить і Україна. Латвія виявляє активність у підготовці до Варшавського саміту НАТО 2016 р., проводячи консультації з Польщею.

Безперечно, заслуговують на увагу ініціативи президента Польщі Анджея Дуди, спрямовані на посилення східного флангу НАТО через зміцнення співробітництва між країнами-членами з ЦСЄ та Балтії (країни Вишеградської четвірки, країни Балтії, Болгарія та Румунія)¹⁴.

Таким чином, **посилення оборонного регіонального співробітництва у Центральній, Східній та Північній Європі є істотною складовою нової стратегії адаптації.**

Діяльність у рамках *Плану дій з підвищеної готовності* (Readiness Action Plan, RAP), прийнятого на саміті НАТО в Уельсі (2014 р.), зберігає для Стратегії адаптації ключове значення. Оприлюднений США план посилення своєї військової присутності в Європі є важливою частиною плану з пристосування Альянсу до нових складних безпекових реалій.

Висновки

Випробування у нових реаліях спроможності НАТО з підтримки безпеки, попри негативні очікування, поширювані Росією та в деякими іншими країнами, насправді **стимулювало процес відновлення ролі Альянсу як ключового складника європейської безпеки.** Негативні

¹⁰ Польща започаткувала 10-річну програму модернізації армії, вклавши 40 млрд доларів. Після виконання цієї програми Польща матиме найпотужніші сухопутні війська в країнах НАТО в Європі.

¹¹ NATO Logistics Handbook. Chapter 12: Host Nation Support HNS Planning for Non-Article 5 Operations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/logi-en/1997/lo-1213.htm>

¹² Finland, Sweden edge closer to NATO host nation status, 27.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yle.fi/uutiset/finland_sweden_edge_closer_to_nato_host_nation_status/7435332

¹³ Парахонський Б. О. Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища: аналіз доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська // К.: НІСД, 2015

¹⁴ http://www.defence24.com/271071_andrzej-duda-attending-a-summit-of-the-central-european-states

прогнози щодо розпаду трансатлантичної єдності (США – ЄС) не підтверджуються.

Системна криза міжнародної безпеки триває, негативні тенденції продовжують діяти, але НАТО здійснює істотні кроки в напрямку адаптації до нових викликів і загроз – насамперед, у стримуванні російської загрози, а також у боротьбі з терористичною організацією ІД тощо.

Пришвидшення стратегічної адаптації Альянсу виявилось у прийнятті стратегії відповідей на гібридні загрози. Визнання гібридного нападу на країну-члена Альянсу приводом для введення в дію статті 5 Вашингтонської угоди, яка запускає механізм колективної оборони, створює передумови для відновлення важливого механізму стримування, значно підваженого російською агресією проти України.

Прийняття стратегії протидії гібридним загрозам, які поєднують у собі військові і цивільні складові, могло б зміцнити фундамент співпраці НАТО та ЄС як взаємодоповнюваних елементів у сфері європейської безпеки. Водночас ефективність цієї співпраці залишається під питанням, бо повернутися до попередніх моделей безпекової взаємодії НАТО та ЄС навряд чи можливо. Архітектуру безпеки в Європі, швидше за все, буде принципово переглянута. На НАТО очікують значні структурні перетворення, хоча Альянс залишається ключовим складником безпеки на Європейському континенті.

З погляду інтересів України, зміни у міжнародному безпековому середовищі створюють **низку суперечливих тенденцій**. Негативом є очевидний дисбаланс системи безпеки в Європі та світі та пов'язаний з ним підвищений рівень невизначеності, а також часткове перемикання уваги головних партнерів України – НАТО та США – на події на Близькому Сході. Натомість позитивною є тенденція до послаблення можливостей російського агресора через участь в операції в Сирії, яка може затягнутися. Вірогідність того, що РФ може розпочати ще одну гібридну війну в Європі (потенційно – проти країн Балтії та Скандинавії) на якийсь час знизилася, що для України також є позитивом.

Помітна тенденція до відновлення ролі НАТО **спонукає Україну до активізації руху в напрямі євроатлантичної інтеграції**. НАТО підтверджує, що продовжуватиме політику «відкритих дверей». Питання членства в НАТО для України нині має набути більш чітких обрисів.

У плані **стратегічної комунікації** найбільш важливими для реалізації євроатлантичного курсу є два чинники: неухильна політична воля рухатися до інтеграції з НАТО з боку керівництва країни і стійке зростання рівня суспільної підтримки курсу на членство в Альянсі.

Спираючись на **політичні зобов'язання Альянсу в розбудові обороноздатності країн-партнерів**, доцільно розширити перелік відповідних практичних заходів у процесі співробітництва Україна – НАТО. Питання про військову допомогу Україні, включно з наданням летальної зброї, має постійно перебувати на порядку денному відносин нашої держави з Альянсом.

Україні доцільно всебічно розглянути та використати можливості приєднання до Варшавської ініціативи Стратегічної адаптації НАТО не тільки на рівні декларативної підтримки, але й на рівні приєднання (як країна-партнер) до конкретних заходів протистояння новітнім загрозам, насамперед гібридним. Визначальне значення тут, окрім відносин Україна – НАТО, матимуть двосторонні відносини з Польщею і США.

Тенденція до активізації існуючих форматів регіонального співробітництва та створення нових об'єднань змушує Україну поглиблювати багатостороннє співробітництво з країнами – членами НАТО з Північної Європи, ЦСЄ та Балтії на базі спільних інтересів у протистоянні агресивній політиці РФ. Можливість приєднання до таких об'єднань має бути розглянута й ретельно опрацьована. Досвід співпраці з НАТО нейтральних країн – Швеції та Фінляндії – також надається до використання.